

Н:Н: ЛИЦЕ В ЛИЦЕ ТЕМА

Н: Бегалци во сопствената земја

П.Н: Многубројна ромска популација, баратели на азил во европските земји од Македонија, е депортирана или доброволно вратена во матичната земја. Нема официјални бројки за големината на проблемот. Дел од повратниците имаат проблем со домот бидејќи претходно го продале или, пак, им бил ограбен и се соочуваат со проблеми при намиравањето на основните животни потреби, други немаат документација, избришани се од евиденцијата за вработување, за социјални и за здравствени услуги. Документите за идентификација им се загубени или им се останати во земјата во која барале азил. Во областа на образованието, пак, децата или немаат свидетелства или семејствата немаат финансиски средства за нивна нострификација. Тие што се родени надвор, и подолго време престојуваат во странство, кога ќе се вратат не го знаат македонскиот јазик и тешко можат да се вклопат во образовниот процес во Македонија

Анета Ристеска

Миграциите стануваат сè поинтензивни и носат многубројни предизвици. Во потрага по подобар живот многубројни семејства ги напуштаат своите огништа. Но, што кога тие, сеедно од која причина, се присилени да се вратат во матичната земја?

Каква е нивната реинтеграција во општеството? Колку системот нуди социјални сервиси што би требало да им бидат прва поддршка во застанувањето на нозе? Но, и колку решенијата се соодветно наменети за популацијата (ромската) што, според статистиката, најчесто се наоѓа во фокусот на ова прашање?

Водени од целта да ја подигнеме свеста кај јавноста и кај сите значајни засегнати страни и креатори на политика за условите со кои се соочуваат економските мигранти што се враќаат во Македонија, т.н. „повратници“, решивме посериозно да се осврнеме на оваа маргинализирана група откако ќе се врати во матичната земја, од каде што, пак, првично заминала токму поради лошиот економски статус. Сфативме дека пречките за надминување се многубројни, и во двата правца. И при излезот, и при влезот во сопствената земја, и тоа на повеќе нивоа. Поточно, проблемот, во поглед на случување, е постојан, но, ефективни решенија – како да нема.

М.Н: Македонија нема политика за реинтеграција на повратници

- Од тешко - потешко. Не успевавме да ги плаќаме ниту сметките. Се спакувавме и заминавме во Германија. Останавме две години, убаво нè прифатија. Потоа почна депортирањето. Нè вратија дома, каде што нè пречека уште потешка ситуација. Ограбен и уништен дом. Децата тешко можеа да се вклопат на училиште со својата генерација, а ништо подобро не бевме ни ние, без работа и без пари. Се обидовме да се интегрираме, но не успеавме - ни таму, ни таму - објаснува Дамир,

(36 години), повратник од Германија.

Тие, неминовно, со враќањето во сопствената земја, од една страна, се наоѓаат пред нови предизвици, неизвесност од остварување на своите права од социјалната и здравствена заштита, образованието, вработувањето, домувањето... Но, од друга страна, ситуацијата им е веќе позната, тоа е кругот во кој се вртат, а од кој посакале да побегнат. Сега, надминувањето на пречките бара уште повеќе кондиција и издржливост, трпение, но и добро познавање и/или насочување од компетентни лица за постапките што би требало да се преземат, а кои водат кон унапредување на нивните права.

Според Ахмет Јашаревски, претседателот на невладината организација „Дром“, која работи на оваа проблематика, државата не само што нема соодветна политика, туку потфрлува дури и во евиденцијата на Роми што ја напуштиле земјава, како и на тие што се вратиле. Првата помош, додава тој, овие сограѓани ја добиваат од домашните невладини организации, а од меѓународните, единствени што работат на проблемите со кои се соочуваат повратниците се ГИЗ (Германско друштво за интернационална соработка) и УНДП, (Програмата за развој на Обединетите нации).

- Пречките се големи и различни од семејство до семејство. Некои имаат проблем со домот бидејќи претходно го продале, или, пак, им е ограбен и се соочуваат со проблеми при намирувањето на основните животни потреби, други немаат документација, избришани се од евиденција за вработување, за социјални и здравствени услуги. Документите за идентификација им се загубени или им се останати во земјата каде што барале азил. Во областа на образованието, пак, децата или немаат свидетелства или семејствата немаат финансиски средства за нивна нострификација. Тие што се родени надвор, и подолго време престојуваат во странство, кога ќе се вратат не го знаат ниту македонскиот јазик и тешко можат да се вклопат во образовниот процес во Македонија, објаснува Јашаревски и додава дека тука посебно не можат да се заобиколат здравствените проблеми, кои се многу комплексни, посебно за хронично болни лица, на кои им се наплатува во нашата држава, а во земјите каде што биле баратели на азил биле ослободени од секаква партиципација.

М.Н: Образовниот систем – предизвик за повратниците

Според Јашаревски, интеграцијата на децата-повратници е еден од најголемите предизвици. Тие што посетувале редовна настава пред да заминат во странство, според практиката, вообичаено се враќаат во истото одделение во кое биле и пред да заминат. На овој начин, нивниот образовен процес, несомнено, стагнира. Проблем е и што кога ќе се вратат, веќе се повозрасни од другите ученици, а тоа е дополнителна тешкотија во поглед на социјализацијата со групата. Ова ги демотивира да го продолжат школувањето.

Од друга страна, пак, во случаите кога мигрантите остануваат подолг период надвор од државата и кога нивните деца посетуваа училишта во земјата во која мигрирале и имаат дипломи за завршено образование, процесот на нострификација на документите се покажува како предолг и претставува комплексен фактор во

продолжувањето на образовниот процес во земјава.

Многу често дури и тие деца што посетувале настава во странство, немаат документ што би можел да го докаже тоа. Уште еден проблем е и тоа што повратниците вообичаено се враќаат додека училишната година е во тек, па треба да чекаат до следниот септември за да продолжат, што претставува дисконтинуитет во нивниот образовен процес, стои во извештајот што го подготви ГИЗ за оваа состојба, во рамки на Регионалниот проект за социјални права на ранливи групи, по налог на Германското сојузно министерство за економска соработка и развој (БМЗ), кој има цел подобрување на условите потребни за обезбедување еднакви социјални права, вклучувајќи го и правото на недискриминација на ранливите групи.

- Тоа што е важно, а недостига, е податок за бројот на деца што го прекинале образованието во Македонија поради заминување во друга земја и сега не ги исполнуваат сите услови за реинтеграција во образовниот процес. Неможноста да се интегрираат е сериозно загрозување на човековите права - вели социјалниот работник Ремзија Муслиевска.

М.Н: Социјалната и здравствена заштита – постојан проблеми

Друг проблем со кој се соочуваат повратниците во земјава е прекинатата социјална помош.

- Целата оваа мака да тропам на вратите на институциите не вреди за тие 1.300 денари што ќе ги добијам на крајот - вели Махмуд, еден од повратниците, посочувајќи ги потребите, особено здравствените, чиешто покривање чини многу повеќе. Проценето е дека 68 проценти од Ромите (кои биле дел од истражувањето во рамки на проектот на ГИЗ) не биле во можност да ги купат потребните лекови, во споредба со 32 процента, кои не припаѓаат на ромската популација. Речиси сите повратници имале барем еден член на семејството (вклучително и деца) што бил болен и кому му бил потребен итен и скап медицински третман. Тоа, секако, е и резултат на тешкиот живот, недоволната хигиена, неисхранетоста, несоодветните услови во поглед на домување, како и на недостигот на медицински третмани и проверки.

Како проблем е констатирано и обезбедувањето здравствена заштита за деца што се родени во друга земја и кои немаат извод на раѓање. Во ваквите случаи, тие не можат да добијат пристап до примарна здравствена заштита.

- Невладините организации се тие што први им нудат помош на повратниците, врсана за нивно сместување, евидентирање во институции, помош при вадење документација, но, од финансиски аспект, не се во можност да им помогнат. За жал, кај нас се наплаќа за која било пријава за документ, за набавка на лекови или за закажување здравствен преглед. Од друга страна, доколку имале трансфер на пари или оствариле некаков приход што им е неопходен за да ги задоволат овие потреби, државата не нуди решение, сè додека не ги намират сите долгови кон неа - објаснува Јашаревски.

М.Н: Луѓе-фантоми

Личната документација е тоа што најчесто им недостига на повратниците кога ќе се вратат дома, а тоа им е услов за пристап до многу други услуги.

Добар дел од нив не знаат да читаат и да пишуваат и со тоа не можат да ги пополнат документите потребни за да добијат социјална или друга заштита, а за целосно разбирање на процедурите и на неопходните чекори што треба да ги преземат потребна им е и правна помош.

- Овде клучна улога играат невладините организации, кои успеваат да го забрзаат процесот на издавање документи, но потребно е многу посериозно вклучување и на државните институции и на локалната самоуправа, како и да се изработат стратегии и програми што ќе се спроведат. Притоа, да не бидат само добар документ, без одвојување финансиски средства и за нивна реализација - нагласува Јашаревски.

Во случаите на депортација, често, поради стресот луѓето забораваат да ги понесат со себе личните документи (изводи, потврди од медицински установи, уверенија и слично), што дополнително им ја отежнува состојбата кога треба да остварат некое право во Македонија.

Мердан Муслиевски, правник во Ромскиот информативен центар, објаснува дека државата не нуди ниту еден соодветен систем за реинтеграција на Ромите-повратници.

- Понекогаш не е потребна толкава финансиска помош колку што недостига правна. Овие лица не можат да остварат права додека немаат лична документација. И тука треба да се даде поддршка зашто тие се македонски државјани и имаат право на сите документи. Потребен е само еден ден за да се добие извод од матична книга на родени, додека за лична карта се потребни максимум 10 дена, што значи дека многу брзо можат да си ги остварат своите права - вели тој.

Според правникот Златко Сарев, во голем број случаи единствен документ за идентификација на децата е патниот лист издаден од органите за депортација на странската држава.

- Без квалитетна правна асистенција, Ромите-повратници не се во состојба да ги почнат и завршат постапките за дополнителни уписи на раѓање на децата (родени во странство) во Управата за водење матични книги. Само благодарение на кооперативноста на оваа служба се постигнува задоволителен процент на успешно завршени постапки. Во минатото овие постапки се водеа во Министерството за внатрешни работи - одделението за управно-правни работи, кое имаше покрут однос кон оваа проблематика - појаснува Сарев додавајќи дека посебен проблем и речиси нерешлив за Ромите-повратници е и тој со дополнителниот упис на раѓање на деца од вонбрачна заедница, кога е потребно утврдување татковство или мајчинство со ДНК-анализа, која во РМ се врши по цена од 300 до 500 евра.

Меѓу другото, тој потсетува и дека во 2010 година Владата на Македонија има усвоено Програма за помош и за поддршка при реинтеграција на повратници во земјава. Решенијата во неа влеваа оптимизам, вели тој, дека земјава системски ќе ги реши проблемите преку нејзините пет компоненти: правна помош и лична документација, социјална заштита, вработување, здравствена заштита и образование.

- Но, во пракса е поинаку. Националниот центар за реинтеграција на повратниците не ги даде очекуваните резултати, не се изгради единствен систем за регистрација и за евиденција на повратниците заради утврдување статус на повратник, не се изгради систем за размена на информации меѓу Министерството за внатрешни работи, Министерството за правда, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за здравство и Министерството за образование. Стратегијата за Ромите во Република Македонија 2014-2020 година, од јуни 2014 година, исто така, не ги определи посебно проблемите поврзани со реинтеграцијата на Ромите-повратници. Генерално, од позитивните законски прописи, само во Законот за основното образование е предвидена обврска за децата-повратници основното училиште да организира дополнителна настава за совладување на мајчиниот јазик, што е првиот чекор за успешна интеграција на детето во образовниот систем - појаснува Сарев.

Рамка: Невработеноста – клучен фактор за миграција

Ги прашавме нашите соговорници дали ако постојат центри за реинтеграција или прифатни центри за повратници би биле решение за проблемите со кои се соочуваат.

Поголемиот дел од нив сметаат дека тие не би дале некои позначајни резултати.

- Но, би имало резултати ако се развијат добри програми, каде што директно ќе се работи со повратниците на описменување, дооформување на образованието, пре-квалификации, доквалификации, изучување занаети, контакти со приватен бизнис-сектор. Тоа е решението за реинтеграција - вели Јашаревски.

Инаку, истражувањата во рамките на проектот на ГИЗ покажуваат дека невработеноста и неповолните економски услови се клучен фактор за миграција, особено на овој тип мигранти. Сите тие бараат азил од економски причини. Кога зборуваат за искуствата во европските земји, тие се многу благодарни затоа што им биле задоволени основните потреби – храна, сместување, пристап до топла вода и до хигиенски средства. Оттука, поддршка и помош во оваа смисла значително би ја подобриле нивната реинтеграција и би значеле превенција од повторување на миграцијата.

Но, би била добредојдена помош и во поглед на домувањето, особено ако се знае дека ромската популација најчесто се соочува со живеење во супстандардни услови, во импровизирани живеалишта, без инфраструктура за водовод, канализација, струја.

Како што покажува истражувањето, никој од соговорниците не се пожалил на тоа дека домувањето било итно прашање по нивното враќање во државата. Тие, обично, се враќаат во истите живеалишта што ги имале пред да заминат, а за кои

се грижеле нивни роднини. Проблемот бил особено истакнат со првиот бран на баратели на азил, кога постоеја многу дезинформации за можностите во земјите на ЕУ, па многу од нив го продале својот имот пред да заминат таму. Но, овие случаи се многу поретки.

Рамка-текст:

Н: Во потрага по подобро утро...

Санта Марија Капуа Ветере. Да, Италија е мојата родна земја. Таму сум се родила во 1979 година, додека моите, родум од Македонија, биле на работа и во потрага по подобар живот. Ваквите патешествија ќе бидат дел од мене речиси целиот живот. Заедно со моето семејство, постојано сум некаде низ европските земји, да бараме подобра иднина. Франција, Италија, Шпанија... Каде и да сме живееле, не било лесно, но нè сместувале во колективни домови и сме добивале социјална помош од која сме се прехранувале. Кога одевме во нова држава ни беше најтешко. Не го знаеш јазикот, не може да бараш работа, децата воопшто не беа вклучени во училиште.

Во Македонија, во 2011 година ја заложивме и куќата за 1.000 евра, а потоа, пак, моравме и да ја препишеме на лихварите. Не ни преостануваше ништо друго, освен да заминеме. Прво во Шпанија, каде што ме чекаа другите две мои деца, а јас со бебе, а потоа во Франција, па во Германија. Бевме решени да не живееме од социјалната помош што ни ја дава државата туку самите да заработуваме. Во Германија нè сместија во Раинхаузен, Дуисбург, во мала валкана соба со големи стаорци. Помошта што ја добивавме беше во висина од 1.500 евра. Најстарите деца Валерија и Девиџ почнаа да одат во едно училиште, каде што го изучуваа германскиот јазик. Но, откако се случи безвизниот режим, многу семејства остануваа на „црно“, без документи за престој. Една ноќ, во станот каде што престојувавме дојде полиција и на 4 ноември 2015 година веќе бевме во авион, депортирани во Македонија.

Сега живееме „дома“, ама под кирија, вода полниме од чешмата кај соседите, децата постојано имаат вируси, а немаме пари да ги однесеме на лекар. Од Дневниот центар во Шуто Оризари ни овозможија бесплатен преглед во локалната амбуланта. Но, ме упатуваат и на хирургија, а немаме лична документација, немаме сите здравствено осигурување, не земаме социјална парична помош, немаме ништо. Се наоѓам и среде судски процеси, вистински лавиринт. Тежок е мојот живот. За среќа, преку Дневниот центар имав поддршка од ГИЗ, германска организација, која, како на семејство, ни овозможи видливи промени. Ми помогнаа во бракоразводната парница, со здравственото осигурување за некои членови од семејството, а благодарение на нив, едно од моите пет деца, Денис, сега има извод од матичната книга на родените и е интегриран во образовниот процес, иако во поодминатата возраст за одделението во кое е запишан. Знаам дека се тоа тешки и долги процеси, но верувам дека тоа ќе биде направено и за другите дечиња, за кои постапката е во тек. Затоа што сакам децата да учат во училиште, да бидат писмени, а

не како мене, и да не се мажат и женат рано и да ја направат истата грешка како мене. Дел од очекувањата веќе ми се исполнети. Најмладите се барем згрижени, учат, ја одржуваат хигиената и, најважно - ги примија редовните вакцини.

(Поддршката за Елизабета Сулејмани и за нејзиното семејство е во рамки на Регионалниот проект на ГИЗ за социјалните права на ранливите групи, (SoRi), „Преку мобилни тимови до социјални права за ромските семејства во Шито Оризари“, во соработка со Здружението за заштита на правата на детето, (DCR))